

Om Klara Tixell

På sin 14-års fødselsdag i oktober 1943 blev Klara Tixell deporteret sammen med sin familie til Theresienstadt. I 1950, 5 år efter hjemkomsten med de hvide busser, nedskrev hun følgende beretning om vilkårene for de danske børn i Theresienstadt. Hendes fortælling er her gengivet med enkelte redaktionelle oversættelser og forklarende noter.

Danske børn i Theresienstadt **Erindret og beskrevet af Klara Tixell i 1950**

Som jeg selv oplevede byen

Jeg selv kan huske mange ting fra Theresienstadt. Jeg kan endnu huske den fredag aften, vi blev hentet og kørt til Langelinie, opholdet på skibet, hvor jeg 'fejrede' min 14-års fødselsdag, rejsen gennem Tyskland fra Swindemünde i kreaturvognene, hvor vi i hver vogn var 45 personer, hvorledes man tørstede, hvor frygteligt det var ikke at kunne komme ud og aftræde på naturens vegne, samt når man endelig blev lukket ud måtte besørge, mens de tyske soldater stod vagt med opplantede bajonetter.

Ankomst i Theresienstadt

Tirsdag den 5. oktober ankom vi til Theresienstadt, og det gjorde stort indtryk på mig, at alle folk havde en stjerne på venstre side. Vi blev straks kørt uden for byen i store lastbiler, til Aussigerkassernen, hvor vi overnattede alle i ét rum på halmsække. Næste dag blev vi "schleuset"¹ dvs. alt af værdi blev taget fra os. Senere blev vi igen kørt igennem byen ud til Vestbarakkerne². På vejen igennem byen undrede vi os meget over, at alle mændene hilste på os, senere fik vi grunden at vide: Der var hilsepligt over for alle arier, og det var således ikke os, folk hilste på, men derimod den gendarm, der sad forrest i vognen. På grund af hilsepligten gik mange af mændene uden hat.

I Vestbarakkerne blev vi installeret i den ene barak, mænd i den ene side af barakkerne, kvinder og børn i den anden side. Uden om barakkerne var der pigtråd, og der var ikke megen plads for 200 mennesker at røre sig på, men det gik. Vi børn blev ustandseligt formanet til at være stille af hensyn til de syge og de andre voksnes nerver. Vi kunne ikke rigtig komme til at lege, vi havde ingen materialer, gøre støj måtte vi ikke, og vi havde intet rigtigt sted at være. Så gjorde vi som de voksne, vi stillede os i klynger og diskuterede situationen. Sådan gik det indtil den 12. oktober. Der blev vi nemlig ført ud i ghettoen Theresienstadt.

¹ I "die Schleuse" ("Slusen" på dansk) skulle alle nyttilkomne fanger aflevere alt af værdi (penge, smykker, vielsesringe mv.). Blandt de danske fanger blev begrebet "at schleuse" efterfølgende et synonym for "at stjæle".

² Theresienstadts boliger kan inddeles i flere kategorier: kaserne, huse og barakker. Kaserne lå i byens periferi, og de fleste havde navne efter tyske og østrigske byer som Magdeburg, Hannover, Hamburg, Aussig, Bodenback og Dresden. Andre kaserne hed fx Jägerkaserne og Hohen Elbe etc. Husene var to-tre etagers bygninger som udgjorde byen gader. Barakker var nogle langstrakte bygninger, der lå uden for selve byen. Et eksempel var Vestbarakkerne, hvor mange danskere boede til at begynde med. I Theresienstadt fandtes endvidere et spædbørnshjem, et ungdomshjem, et alderdomshjem samt sygehuse.

Det var bælgmørkt den aften, vi i små grupper blev ført ind i ghettoen. De arbejdsdygtige mænd blev anbragt i Hannoverkasernen, mens de arbejdende kvinder kom i Hamburgerkasernen. Da jeg hørte disse to stednavne, troede jeg, at vi nu skulle rejse igen, og jeg var ude af mig selv af skræk, indtil jeg blev beroliget og fik at vide, at det kun drejede sig om kaserner, der havde disse stednavne. Vi blev placeret på loftet i Hamburgerkassernen, hvor der i forvejen boede ca. 50 kvinder. På et sted, hvor der er så mange mennesker samlet, går alting ikke helt gnidningsfrit, og således skete det, at vi af og til kom op at skændes med vore omgivelser. Det var især tjekkerne, det var galt med. De var misundelige på os, fordi vi havde levet i friheden så længe og havde været fri for de vanvittige undtagelseslove, der gjaldt for jøderne i Tyskland og Tjekkoslaviet. Vi var jaloux på dem, fordi de modtog pakker fra Prag, mens vi kun havde den daglige ration, som ikke fyldte ret meget i en slunken mave. De talte tjekkisk til hinanden og især, når de befandt sig så langt fra hinanden, at de måtte råbe. Det var som regel for at drille os, til gengæld talte vi så selvfølgelig dansk indbyrdes. Men det var naturligvis ikke altid, vi lå i krig med hinanden.

Folketællingen

Der var især en begivenhed, der gav anledning til at vise hjælpsomhed mod hverandre, og denne begivenhed var en folketælling. Tyskerne havde ved en ransagning fundet ud af, at folkeregisteret ikke stemte overens med befolkningens virkelige antal. I den anledning anordnede de en folketælling, der skulle foregå i en dal uden for byen, der kaldtes for "Bauschowitzer Kessel". Kl. 4. om morgenen den 11. november 1943 stillede vi os op i kasernegårdene, og kl. 6. marcherede vi ud af byen til dalen, hvor vi skulle stå opstillet i formationer på 100. Alle skulle med, også invalide. Kun børn under 1 år og syge, der lå på hospitalerne og af lægerne blev erklæret "gehunfahig" [ude af stand til at gå], slap fri. Dog blev alle syge samlet på ét hospital. Da vi havde stået derude på marken, med tjekkiske gendarmere posteret hele vejen rundt om os, og ventet i flere timer, kom nogle SS-officerer kørende og talte os. Derefter gik igen nogle timer, og vi blev talt igen. Vi stod stadig og ventede, og i mellemtiden havde vi spist vores ration op: et stykke brød og en halv dåse leverpostej. Vi begyndte nu for alvor at blive sultne, trætte og utålmodige, og børnene begyndte at græde, men endnu var der ikke blevet givet tegn til afmarch. Om eftermiddagen begyndte det at støvregne, og marken blev mudret. Tyske flyvemaskiner kredsede over vore hoveder, og vi ventede hvert øjeblik, at de skulle slippe nogle bomber ned over os. Endelig kl. 10. om aftenen lød signalet: hjem. Efter at have været ude i ca. 16 timer, var man lykkelig for endelig at kunne kravle op i sin lopperede og lægge sig udstrakt og sove.

Som jeg selv oplevede byen

I begyndelsen af den tid, vi boede på loftet, nussede jeg for det meste rundt i byen: Hentede mad, som der nok kunne gå lang tid med, samt legede med nogle tjekkiske børn, vi boede i nærheden af.

Undervisning og skolegang

Endvidere deltog jeg i de arrangementer, som to danske damer havde lavet for de danske børn. Lærerinde frøken Fischer og seminarieelev frøken Choleva havde straks meldt sig til arbejdet med de danske børns beskæftigelse. Om dette arbejde skriver frøken Choleva i bogen "Og hverdagen skiftede – skolen i de onde år" i et kapitel kaldet: "Dansk Skoleundervisning i Theresienstadt":

"Tyskerne havde forbudt al form for skolegang, men Kinderbeschäftigung [børnebeskæftigelse] var tilladt³. Det fortolkedes af de jødiske myndigheder således, at al slags undervisning trivedes under navn af "Beschäftigung". Det var selvfølgelig, at spørgsmålet om de danske børns beskæftigelse trængte sig på, så snart forældrene blev sat i arbejde, og da de første dages mangfoldige brogede oplevelser havde vist sig at være uundgåelige daglige begivenheder. Mellem de danske var der to, der straks meldte sig til arbejdet med børnene, frøken Edith Fischer fra den jødiske pigeskole i København og jeg. Efter "Hundertschaft" – 100 timers altmuligmandsarbejde - var overstået, noget enhver ny ghettoindvåner [ghettobeboer] var tvunget til, kunne man i gunstigste tilfælde komme til det arbejde, man havde været vant til hjemmefra⁴. Fra "Jugendfürsorges" [Børn- og ungeforsorgen] side ønskede man at lade de danske børn følge undervisningen rundt om i de tysktalende børnehjem, og vi to ledere, frøken Fischer og jeg, skulle så være tolke. Man motiverede forslaget med den katastrofale pladsmangel (5-6 børn på hvert hold ville ikke være nær så føleligt som det at skaffe 40 børn et værelse), endvidere med det faktum, at der i ghettoen fandtes bøger på alle andre sprog end dansk og endelig med, at børnene på denne vis smertefrit ville kunne lære et fremmed sprog. Selvfølgelig reagerede vi kraftigt heroverfor og forklarede, at vor stræben gik ud på – også uden bøger – at bibringe vore børn forståelse af og kærlighed til alt dansk, at børnene, hvor længe end vort fangenskab skulle vare, måtte blive mindst muligt mærkede af "udlændingeheden", at de skulle føle, at de havde hjemme i Danmark og forstå, at det ikke var landsmænd, der havde villet vor ulykke, og at det måtte lykkes os at give dem kundskaber, der ikke distancerede dem for meget i deres skolegang.

Vi vandt "Jugendfürsorge" for os, vi opnåede hjerterum, men problemet husrum bestod endda. Foreløbig blev vi enige om at holde skole i det fri. 2 ½ time om formiddagen og om eftermiddagen samlede vi børnene på bastionen – store fæstningsvolde, der omgav byen, og som af tyskerne var givet fri i den sydvestlige del af byen. Heroppefra havde man mod nordøst den vidunderligste udsigt til bjergskrånningen med den idylliske by Leitmeritz' mange små huse med røde tage og til den modsatte side det flade landskab med byen Bauschowitz' hvide landsbykirke. Her, med friheden så lokkende nær, hævet over ghettoens snavs og elendighed, glemte vi fangenskabets lænker. Vi arrangerede

³ I Theresienstadt blev fanger indtil det fyldte 14 år betragtet som børn og var ikke tvunget til at arbejde.

⁴ De såkaldte "Hundertschaft" var også betegnelsen for arbejdshold på op til 100 personer, som varetog selvforsyningen og forvaltningen i Theresienstadt. Arbejdet kunne fx bestå i at producere for den tyske krigsindustri; rense uniformer for blod, spalte "glimmer" til elektroindustrien, foretage mekanisk reparationsarbejde eller producere detailvarer, som blev sendt til Tyskland. Fordi danskerne var i god form, da de ankom til Theresienstadt, blev mange sat til meget hårdt arbejde som kulmine-, vej-, og jernbanearbejdere, ligbærere eller som hjælpere ved transporterne der hovedsagelig gik til Auschwitz.

kaplege, sanglege, folkedanse, gjorde gymnastik til vi var så varme, at vi kunne trave lidt, alt mens vi snart regnede, lærte vers, fortalte historier og iagttog planter og dyr. Efterhånden blev det os klart, at denne form for friluftsskole var meget uhensigtsmæssig. Vi var midt i november, og selvom det kun sjældent stormede og regnede, frøs vi bitterligt i vore efterårsklæder, mens appetitten voksede. "Jugendfürsorge" gjorde alt, hvad der stod i deres magt for at hjælpe os, men det skulle være lige til begyndelsen af december, før vi fik tag over hovedet.

Da vore børn kom til ghettoen, var de i en ganske anden god ernæringstilstand end børnene fra Tyskland, Tjekkoslaviet, Holland og Østrig, af hvilke flere havde været interneret siden ghettoens oprettelse i november 1941, men måske navnlig på grund af den bratte overgang til de uappetitlige grå hirse-, byggryns- og kartoffelsupper blev vore børn i løbet af vinteren skindmagre med blege kinder. De pådrog sig den ene sygdom efter den anden; kighoste, skarlagensfeber, gulsot og impetigo (store væskende sår, der vistnok skyldtes loppestik i forbindelse med avitaminose [vitaminmangel]). Børn indtil 14 år var ikke tvunget til at arbejde, og dog var det almindeligt, at de fleste børn mellem 11 og 14 år påtog sig arbejde, ikke af nysgerrighed eller tidsfordriv, men fordi der vankede mere mad. Hvis man var ihærdig, kunne man bringe det op til hver anden dag at få 1½ portion middagsmad. Det betød i realiteten 2-3 små kartofler og 0,05 l hachis⁵ mere end for den normale portion, men det fyldte den slunkne mave for en stakket stund. Vore store drenge og piger greb denne udvej efter få ugers ophold i ghettoen og opgav den heller ikke sidenhen, fordi de som ved et trylleslag var blevet små voksne mennesker, der ikke have ro i sig til at sidde på skolebænk, men følte sig forpligtede af den trussel og spænding, der altid herskede i byen, og som tyskerne med deres samvittighedsløshed altid sørgede for at vedligeholde.

Børnehalebørnene havde det efter få dages ophold på bastionen været nødvendigt at sende i de bestående børnehjem. De vænnede sig meget hurtigt til at forstå deres små kammerater, ja det blev dem, der først af alle os danske kunne tælle på tjekkisk"⁶.

Mine forskellige arbejdspladser

Straks efter at legene på bastionen var blevet indstillet, fik jeg arbejde som ordonnans i "Arbeitseinsatz-kontoret" i Hamburgerkasernen. At være ordonnans vil sige at være overbringer af skrevne ordrer fra kontor til kontor, og da der jo ikke fandtes telefon i ghettoen, måtte hver eneste besked sendes af sted pr. bud. Forinden dette blev jeg sat til at sortere og udfylde nogle kartotekskort, og jeg syntes i begyndelsen godt om arbejdet. Jeg gik fra kontor til kontor med mine små lapper, hvorpå der stod den besked, jeg skulle aflevere, jeg gav mig god tid, for jeg havde jo intet at haste efter, og jeg holdt af at opholde mig rigtig længe hvert sted for at se og høre, hvad der foregik. Jeg fik efterhånden fært af, hvor kæmpemæssigt hele administrationsapparatet var, og jeg kom selvfølgelig også ud for usædvanlige oplevelser. Det hændte således engang, mens jeg som sædvanligt stod på et kontor og ventede, at den ældre herre, der blev ekspederet før mig, glemte et eller andet, da

⁵ Hachis er en kødret.

⁶ Uddrag fra bogen "Og hverdagen skiftede - Skolen i de onde aar" af Nordentoft, Inger Merete og Aage Svendtorp (Red.) Carl Allers Forlag. København, 1946.

han gik. Jeg sprang selvfølgelig efter ham og afleverede det glemte til ham, og i stedet for det sædvanlige tyske "Danke Schön", sagde herren "Merci". Jeg fik senere at vide, at det var en fransk minister, og at de måtte have tolk, fordi han ikke talte tysk. Af en eller anden grund har denne begivenhed særligt fæstnet sig i min hukommelse.

Da jeg ikke havde lyst til at blive længere på kontoret, søgte jeg andetsteds hen. Jeg blev forflyttet til Sydbarakerne, hvor krigsproduktionen havde til huse. Jeg kom i galanteriafdelingen, hvor der forarbejdedes punge og tegnebøger, der blev sendt til Riget. Det varede naturligvis ikke længe, før jeg blev træt af at lave hjørner i tegnemapperne, der for øvrigt var af pap.

Jeg havde hørt, at der fandtes en dame, som under benævnelsen "Beschäftigung" gav undervisning i engelsk, og hende opsøgte jeg og kom med på et hold med jævnaldrende piger. Hun underviste godt, idet hun kun talte engelsk i undervisningstiden, men det hele blev hurtigt opløst, idet lærerinden kom med i en transport.

Siden har jeg været på en systue, hvor vi lappede tøj til et drengehjem, men det var så støvet et arbejde, at jeg hurtigst muligt fandt noget andet.

Jeg søgte så over til "Landwirtschaft's Jugendabteilung" [landbrugets ungdomsafdeling]. Landwirtschaft - landbruget - var et meget eftertragtet arbejde, dels fordi det jo var en dejlig følelse at være ude i det fri, uden for ghettoen, dels fordi man her havde den bedste lejlighed til at "schleuse", dvs. gemme forbudte frugter under sit tøj og smugle dem ind i ghettoen. Til ghettoen hørte der 265 hektar jord, hvor der blev dyrket sukkerroer, korn, majs, kålrabi, tomater og mange andre slags grøntsager, som alle gik til Tyskland. Jeg havde været med til at arbejde med majsene, der desværre på det tidspunkt endnu ikke var modne. Endvidere var jeg med på en stor mark et godt stykke udenfor ghettoen. Vi skulle arbejde med høet, og da jeg ikke var vant til et sådant arbejde, og da det desuden var stegende hedt, bestilte jeg ikke ret meget, når jeg kunne se mit snit til at lade være. På samme mark, ikke ret langt fra os, gik nogle Hitler-jugend-drenge og øvede sig med deres svæveflyveplaner [svæveflyvere]. Lige bag ved marken løb floden Eger, og da vi havde arbejdet godt den dag, gav den tjekkiske gendarm, der var med for at passe på os, tilladelse til, at vi tog os en svømmetur. Hvor var det pragtfuldt. Det var første gang i mit liv, jeg har opholdt mig i en flod, og jeg nød det til fulde. Før en sådan gruppe arbejdere fik lov til at gå uden for ghettoen, blev der, efter at gruppens antal var blevet noteret, holdt en formaningstale til os, hvori vi fik at vide, at hvis der blev fundet frugter eller grøntsager i vor besiddelse ved de stikprøver, der jævnligt foretages ved hjemmarchen, ville hele gruppen blive straffet. Til trods herfor blev der selvfølgelig smuglet i store mængder, og en af de mest aktive var den ene af mine brødre. Da han er udlært gartner var han selvskreven til arbejdet i Landwirtschaft, og han kom jævnligt hjem med gulerødder i støvlerne, tomater i ærmerne osv. En gang var det dog ved at gå galt. En dansk kammerat og han arbejdede på en mark, der lå oppe på en bastion uden for ghettoen. I nærheden af det sted, hvor de var, stod et pæretræ, næsten helt ude ved kanten af bastionen. Mens de var beskæftiget med at plukke pærer til eget forbrug, kom en tysk officer forbi nede på vejen ved foden af skrænten. Da han hørte de to i træet, råbte han, at de skulle kommen ned

samtidig med, at han skød op i luften. De valgte så at forsvinde og sprang begge de 10 m ned fra bastionen. Min broder slap med en forslået krop samt rifter og skrammer, men kammeraten brækkede sit ben i faldet. Til alt held kunne tyskeren ikke finde dem, men kammeraten måtte blive liggende på stedet til om aftenen, da han blev transporteret ind i ghettoen på en hestevogn. Foruden sit dårlige ben fik han lungebetændelse - i sandhed nogle dyre pærer.

Mit næste arbejde var som elev på en 'husholdningsskole'. Det var nogle mennesker, der havde sat sig for at lære nogle unge piger husholdning, selvfølgelig under primitive former. Vi lærte at skure gulv, idet vi gjorde rent i et drengehjem to gange om ugen, vi børstede deres tøj, så der ikke sad et støvfnug tilbage, vi lærte at vaske tøj rigtigt og at stryge det bagefter. Det var dog vort eget tøj, idet vi protesterede imod at vaske andres, men det foregik på ungdomshjemmene.

Vores lærerinde underviste endvidere i strikning af forskellige mønstre, det kunne selvfølgelig kun blive små prøver, da der ikke fandtes strikkegarn. En anden dame, en Frau Merzbach, hvis mand var professor, og som derfor var prominent, underviste os i de intellektuelle fag⁷. Det foregik på hendes værelse i Magdeburgkasernen. I flere timer i træk læste hun Goethes "Iphignie" for os (på tysk, naturligvis), og vi kedede os ubeskriveligt. Da vi ikke længere kunne holde det ud, sagde vi, at forstod det ikke, og så regnede hun med os i stedet for. Vi var to danske piger på holdet, de andre fem-seks piger var hollændere, tjekkere og tyskere. Da de andre ikke havde haft skolegang i mange år, lå vi danske langt forud for dem, hvilket voldte en hel del bryderier. Under de store oktober transporter i 1944 opløstes skolen, idet både lærerinderne og de fleste eleverne kom i transport⁸.

Efter at have hjulpet til ved transporterne tiltrådte jeg arbejdet på "Säuglings- und krichlingsheim" [spædbørnshjem], hvor jeg var indtil vor hjemrejse i 1945⁹. Arbejdet på "Säuglingsheim" interesserede mig meget, og det var nogle vældig søde plejersker, jeg arbejdede under. På afdelingen, hvor jeg var, havde vi ca. 16 børn i to små værelser. Sengene stod så tæt, at det kneb for en voksen at komme ind i mellem dem. Blandt børnene var der enkelte forældreløse. En dreng kendte man hverken navn eller alder på, man gættede sig til, at han måtte være ca. 2½ år og tilbage i udvikling. En lille pige på ca. 1 år var kommet helt alene fra Berlin, da hun var et halvt år, hendes mor var blevet arresteret, og barnet havde tyskerne så sendt til Theresienstadt. Et enkelt barn havde en arisk fader, der var i Prag, medens moderen med barnet var blevet deporteret, og endelig var der nogle, der havde begge forældre i Theresienstadt. Børnene var meget ofte syge, og hvis

⁷ En særlig gruppe af fanger i Theresienstadt tilhørte den såkaldte 'prominente' gruppe, dvs. at de var højtstående politikere, embedsmænd, kulturpersonligheder, videnskabsmænd eller kunstnere. Mange "prominente" var medlemmer af "Ældsterådet", det styrende organ i Theresienstadt, som i praksis forvaltede nazisternes ordrer. Gunstigere leveforhold gjaldt for de 'prominente' end for de øvrige fanger. Fx havde de bedre boliger. For gruppen af fanger fra Danmark gjaldt det, at de opnåede status på linje med de 'prominente', da de begyndte at modtage fødevarerpakker, og det stod klart, at de ikke blev sendt videre i transport.

⁸ I oktober 1944 intensiveredes antallet af transporter fra Theresienstadt, og mange tusinde mennesker blev sendt til Auschwitz og myrdet i gaskamrene.

⁹ Spædbørnshjemmet lå i et blokhus lige overfor Dresdnerkasernen. Der boede små børn, indtil de var 3-4 år og en del af mødrene boede i samme hus.

sygdommen var smitsom, blev alle børnene jo syge på en gang. Disse sygdomme tog meget på kræfterne, og det var svært at få børnene på ret køl igen.

Da den berømte kommission skulle komme og besigtige lejren Theresienstadt, blev der overalt pudset op og pyntet, for at medlemmerne i kommissionen skulle få det bedste indtryk¹⁰. Det meste af det var bluff, men den største parodi var det dog, da alle fortovene i byen aftenen før kommissionens ankomst blev skuret. Også barnehjemmet blev gjort i stand, vi fik nye senge, nede i stueetagen blev der indrettet tre legerum med legetøj, lige uden for "Säuglingsheim" blev der bygget en dejlig børnepavillon, der var indrettet til, at der kunne skydes nogle store glasdøre til side, og det hele blev til en dejlig liggehal. Så vidt jeg ved, har pavillonen kun været benyttet denne ene gang.

En dag på spædbørnshjemmet

Jeg skal prøve at beskrive, hvorledes en dag gik på hjemmet i den afdeling, jeg var i. Når jeg kom om morgenen kl. 8 eller 9, jeg husker ikke mere hvornår, var børnene for det meste gjort i stand, og jeg skulle så tage temperatur på dem alle. Det blev gjort to gange om dagen, og børnene var efterhånden så vant til det, at de stillede sig i position med enden i vejret. Derefter kom børnelægen på stuegang, undersøgte de syge, uddelte vitaminpræparater ved hjælp af en pipette, som sprøjtede en dråbe eller to ned i munden på børnene, der stod i deres senge med åbenstående munde, og hovederne bøjet bagover. Hvis et enkelt barn på grund af dårlig mave eller lignende en dag ikke fik sine dråber, blev det taget meget unådigt op af barnet, idet dråberne blev betragtet som slik.

Af og til gik jeg ned i legerummet med nogle af børnene. Vort rum var ret lille med et bord og 8-10 stole og en reol med forskelligt legetøj: bamser, dyr, biler. Der var desværre ikke ret meget af ovennævnte legetøj, og jeg måtte derfor dele tingene ud blandt børnene i stedet for, at de kunne tage selv. Når en af barneplejerskerne fik tid til at komme ned, legede vi sanglege med børnene, og jeg lærte at synge både på tysk, hollandsk og tjekkisk. En enkelt tjekkisk sang husker jeg endnu.

Det var desværre ikke ret ofte, jeg fik tid til at gå ned i legestuen. En overgang gik jeg hver formiddag til epidemihospitalet med en lille pige på 11 måneder. Hun var meget syg og tog hver dag af i vægt. Det var derfor nødvendigt, at hendes mor ammede hende, men da moderen på det tidspunkt havde difteritis, blev barnet hver dag bragt hen til hende på hospitalet.

Ved tolvtiden efter at børnene havde spist, gik jeg hjem til middag og kom igen ved totiden. Hvis vejret var godt, gik jeg tur, der foregik ved, at jeg kørte med en ældgammel barnevogn med de tre mindste. På hver side af håndtaget og kalechen gik der et barn, i alt syv. Vi tullede rundt i byen, mens jeg sang for børnene, mest på dansk, for rigtige samtaler kunne vi ikke føre, da børnene ikke kunne tale tysk, selv om de forstod dette sprog så udmærket.

¹⁰ I juni 1944 kom en kommission fra det internationale Røde Kort samt repræsentanter fra den danske centraladministration på besøg for at besigtige forholdene for fangerne i lejren. Forud for besøget blev Theresienstadt forskønnet. Fx blev husene malet, gaderne ryddet, blomster plantet og mange tusinde mennesker sendt i transport, for at byen ikke skulle virke for overbefolket.

Efter spadsereturen var der vask og spisning, og ved sekstiden kunne jeg så gå hjem. For mit vedkommende var der naturligvis ikke tale om nattevagt, jeg var alt for ung, og desuden var jeg jo kun medhjælper.

Mange af disse børn var tilbage i udvikling, hvilket skyldtes hyppig sygdom og manglende beskæftigelse. Med hensyn til sidstnævnte adskilte disse børn sig jo ikke væsentligt fra mange børn i danske børnehjem, dog med den forskel, at mens det herhjemme skyldtes manglende pædagogisk uddannelse samt, for mange af hjemmene, dårlig økonomi, var årsagen i Theresienstadt hovedsageligt, at der ikke kunne skaffes noget legetøj. Det store snedkerværksted "Reitschule" var travlt beskæftiget med at udbedre Theresienstadts inventar, og da kommissionen skulle komme, blev der lavet nye møbler til de prominentes værelser samt nye senge til børnehjemmet. I den almindelige travlhed var der ingen, der tænkte på, at de små børn intet legetøj havde. De, der havde deres forældre, klarede sig endda, idet forældrene selv lavede eller lod lave små ting til børnene, mens de uden pårørende forblev udviklingshæmmede (på grund af kraftig underernæring og understimulering virkede børnene udviklingshæmmede, selvom de nok ikke var det i medicinsk forstand).

Urnerne

Efterhånden som det så dårligere ud for tyskerne ved fronterne, lod de deres raseri gå ud over jøderne i ghettoen. De udskrev transporter, disse rejser til dødsriget, som de beordrede med en dags, ja ofte med timers, varsel. De foranstaltede "Licht- und Wassersperre", så ghettoen var uden lys og vand i mange timer ad gangen (man fik naturligvis ingen besked om det i forvejen), de lavede natlige razziaer for at finde skjulte cigaretter, som det var strengt forbudt at have, og de brugte de større børn som arbejdskraft. Børnene skulle samle kastanjer og plukke lindeblomster til det tyske rige, men det groveste misbrug fandt sted, da børn helt ned til ni år blev beordret til at stille i krematoriet og transportere 35.000 urner herfra ud til ventende lastbiler og kærre, der derefter kørte dem ud til Eger, hvor de blev kastet i floden. Ofte gik de skrøbelige papæsker i stykker på vejen fra hylderne til bilerne og støvet blæste til alle sider.

"Glimmer"

Under mit ophold i ghettoen var jeg meget ofte syg, men en gang i mellem var sygdommen som en slags held i uheld, blandt andet dengang jeg blev udkommanderet til glimmerspaltningen. "Glimmer" er et mineral, der optræder i flader på ca. en centimeters tykkelse, og disse plader skulle spaltes i meget tynde stykker. Glimmerspaltningen foregik i Sydbarakkerne, og det var kvinder, der gjorde arbejdet¹¹. Tyskerne var helt vilde med deres "glimmer", hvad det så end brugtes til, og de pacede kvinderne frem til større og større ydelser. Der blev arbejdet på skift, fra kl. 6-14 og fra kl. 14-22. De forlangte en minimumsportion hver dag, og var der ikke de gram, der skulle være, måtte kvinderne starte kl. 4 om morgenen på det ene hold, mens det andet arbejdede til kl. 24. Det siger sig

¹¹ Den oprindelige betegnelse for "Glimmer" var "Mariéglass" og mineralet blev spaltet til brug i den tyske elektroindustri.

selv, at det var et kedsommeligt og trættende arbejde foruden det nervepres, man til stadighed var udsat for. Men jeg var altså så heldig at være syg på det tidspunkt, jeg blev indkaldt til "glimmer", og siden må de have glemt mig, for jeg hørte aldrig siden noget til det. Både min mor og min søster arbejdede i "glimmer".

Transporterne

En af de ting, ghettoens beboere frygtede allermost for, var transporterne. Den, der bare har oplevet én af disse transporter, glemmer det aldrig. Lige før det blev bekendtgjort, at der skulle afgå en transport, herskede der en mærkelig stemning i byen, man vidste alle, hvad der ville komme, men ingen sagde det, alle håbede, at deres anelser ville slå fejl. Men det skete kun alt for sjældent. I samme øjeblik den første meddelelse om en transport var givet, vidste hele byen det. Alle havde travlt. Byen var som en sydende heksekedel. De, der skulle af sted, pakkede, de andre løb rundt til venner og bekendte for at få at vide, hvem der skulle med, og hvem der havde været heldig denne gang. I løbet af en dag skulle de rejsende have pakket og være kommet ind i den kaserne, hvor de alle samledes. Her stod, sad og lå man, som regel 5000 mennesker ad gangen, og ventede på toget. Selvfølgelig skulle de pines så meget som muligt, og tyskerne lod som regel de arme mennesker vente to – tre dage på opsamlingsstedet - førend toget kom. Folkene marcherede nu i gåsegang med hele deres oppakning og et nummer om halsen ud ad kasernegården og ud til toget, hvor SS stod og kontrollerede, at alle var med. Unge transporthjælpere hjalp nu folk på i kreaturvognene, hvor de stod pakket som sild i tønde. Når alle var kommet på, blev dørene låst, lokomotivet fløjtede med en forfærdelig sirenelignende lyd, og toget dampede af sted; til Polens og Tysklands gaskamre.

Efterskrift

Klara Tixell kom med de hvide busser hjem fra Theresienstadt i april 1945. Efter hjemkomsten til Danmark kunne hun ikke fortsætte sin skolegang, der blev så pludseligt afbrudt i fjerde mellem (som modsvarer 9.klasse i dag) Senere indhentede hun det forsømte og blev antaget på Frøbelseminariet i København, hvor hun uddannede sig til børnehavepædagog i 1950. Det var i forbindelse med uddannelsen, at ovenstående beretning om de danske børns vilkår i Theresienstadt blev nedfældet. I 1956 giftede Klara sig og flyttede til Malmø, hvor hun arbejdede med børn og unge, indtil hun lod sig pensionere.